

OSZK

233.355

OSZK SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

233355

MI A DADOGÁS

ÉS

HOGYAN LEHET RAJTA SEGITENI?

IRTA

ROBOZ JÓZSEF

TEMESVÁR

1900

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

MI A DADOGÁS

ÉS

HOGYAN LEHET RAJTA SEGITENI?

IRTA

ROBOZ JÓZSEF

ÁRA 60 FILLÉR

TEMESVÁR

1900

Paest
6566.d

233355

233355

M. N. MUSEUM KÖNYV-TÁRA	
I. Nyomtatványok	
1902. év	658. sz.

Előszó.

Sok embernek van dadogó gyermeke, rokona, barátja, ösmerőse, tanítványa és sokan szeretnék tudni, hogy voltaképen micsoda szervi baj okozza a dadogást és hogyan lehet azon segíteni? De erről szakmunkákat olvasni nem mindenkinek van kedve és megkivántató előismerete. Ezért az a célja e könyvecskének, hogy több száz kezelésem alatt volt hibás beszédű esetéből szerzett tapasztalataim és a dadogók és hebegők oktatására képesítő tanfolyamokon tartott előadásaim alapján, röviden és lehetőleg egyszerűen megfeleljek arra a kérdésre, hogy mi a dadogás, hogyan lehet megelőzni és hogyan kell gyógyítani?

Temesvárott, 1900 február 15-én.

Roboz József
siketnéma-intézeti igazgató.

I.

Drága kincs a testi épség. Ennek birtokában a koldus is gazdagnak mondható; de ezt elvesztve, a dúsgazdag is boldogtalan. Kétszeresen szerencsétlen azonban az, a kit valamely tökéletlensége miatt az emberek megmosolyognak.

Ilyen szárandó alak: a dadogó.

Húsz évvel ezelőtt — így beszéli el Legouvé egyik könyvében — Scribével együtt egy színművet irtam: a „Tündér ujjak“ címűt, melyben az egyik személy dadogó volt. Ezt a szerepet nagy örömmel Got vállalta el, de mindjárt tanulmányozás kezdetén nagy zavarba jött. Zavarát az a kérdés okozta, hogy miképen keltsen érdeket ezen alak iránt, miképen adjon megindító erőt neki, a mulattató elem határai között? Egyszer diadalmas arcczal jött a próbára. „Meg van!“ — mondá nekem. „Tudom már, hogy mit kell tennem! Folytonosan csak két mássalhangzó előtt fogok dadogni: a *p* és a *d* előtt. Ezzel a móddal kettős czélt akarok elérni; egyfelől megmentem alkotásomat a folytonos dadogás unalmasságától, másfelől ezt a tökéletlenséget: a dadogást, a maga pikáns és mulatságos alakjában mutatom be.“ Ugy történt, a mint mondá és várakozását teljes siker koronázta. A híres művésznek ez volt egyik legeredetibb alkotása.

A dadogó beszédhibája úgy nyilatkozik, hogy vagy nem tudja megkezdeni a beszédet, vagy pedig beszédközben megáll valamely betű előtt, mintha valami nagy akadály előtt állna. Egy-

általában nem tud beszélő szervezetén uralkodni, úgy hogy sokszor olyan szót vagy mondatot, a melyet éppen most hiba nélkül és jó hangsúlylyal mondott ki, a következő perczben már képtelen ismételni: a szó torkán akad és a hiába való erőlködéstől néha az arczát egészen eltorzítja, homlokát összeránczolja, a fejét ide-oda himbálja, a szemét elforgatja, sőt megtörténik, hogy az erőlködéstől a nyelve egészen kilóg és nyög, morog.

Némelyik dadogó maga sem tudja előre, hogy hol és mikor akad meg, míg mások tudják, hogy csak ettől vagy attól a betűtől kell félniök, mert ha olyan szót vagy mondatot kell kimondaniok, a melyben egy bizonyos kezdőbetű nem fordul elő, olyan tisztán és hibátlanul beszélnek, hogy senki sem hinné, hogy dadogók.

Egy erdélyi tanár, a kinek különben gyönyörű organuma és előadóképessége van, megvallotta nekem, hogy mikor egyedül ült szobájában és a maga gyönyörűségére hangosan olvasott vagy szavalt, nyoma sem volt dadogásának; de mikor a kathedrán ült, érezte, hogy az olyan szókat, a melyek *k* vagy *t* betűvel kezdődnek, nem tudja kimondani dadogás nélkül. Tévedne azonban, a ki azt hinné, hogy neki az volt a hibája, hogy a *k* vagy *t* betűt nem tudta kimondani. Hiszen ötször hatszor is hangoztatta egymásután! A hiba az volt, hogy a következő betűt nem tudta hozzákapcsolni, hogy tovább nem ment a beszéd. Így p. o. ezt: „Kis Károly király“ így ejtette: „K—k—kis K—k—ároly k—k—k—király.“

Igy van ez minden dadogónál. Csak hogy míg ebben az esetben a *k* és *t* kimondásánál mutatkozott a dadogás, addig más dadogók ezt a két betűt éppenséggel nem tartják nehéznek, hanem a *p* *t* és *b*-t vagy az *m*, *f* és *v* betűket vagy más mássalhangzót, míg aztán vannak olyanok is, a kik a mássalhangzóktól nem félnek, hanem csak némely magánhangzótól, úgy hogy a hány betű van az ábéczében és a hány változat szerint

a szótag, szó, mondat kezdődik, annyiféleképen akadhat meg a kimondásnál a dadogó. —

Vannak a dadogásnak olyan alakjai is, a midőn a beszédhibát nem az jellemzi, hogy a dadogó megakad valamely *betű* kimondásánál, hanem az, hogy a dadogás bizonyos szóhoz, bizonyos helyhez, időhöz vagy alkalomhoz van kötve.

Egy kereskedő dadogása csak abban állott, hogy ezt a két szót „petroleum“ és „cukor“ a legnagyobb erőlködés daczára alig tudta kimondani; más szónál soha sem akadt meg és egészen folyékonyan beszélt.

Egy intelligens fiatal ember pedig leginkább csak akkor dadogott, ha köszönni akart.

B megyében él egy protestáns lelkész, a ki a szószéken állva, folyékonyan beszél, de a mint kilép a templom küszöbén, már a legegyszerűbb kifejezésnél is akadozik.

Érdekes egy katonatiszt esete is, a ki a gyakorló téren harsány hangon vezérel és adja ki az utasításokat, holott más-különbben kétségbeejtően dadog.

Schulthess a dadogásról írt könyvében felemlit egy dadogó színésznőt, a ki a színpadon hiba nélkül beszélt.

Denhardt pedig azt írja egy dadogóról, hogy csak a hónap-nak bizonyos napjain dadogott.

Egy 16 éves leányka, a kit Aradon kezeltem, családja és ismerősei körében a legnagyobb mértékben dadogott, ellenben idegenek előtt egészen jól beszélt; a mi ritka eset, mert sokkal gyakrabban tapasztalhatjuk azt, hogy az olyan dadogók, a kik idegenek vagy főlebbvalók előtt jóformán nem is tudnak beszélni, otthon nem dadognak.

Az is mindennapi jelenség, hogy dadogó fiatal emberek hölgyek társaságában olyan jól beszélnek, mintha elvesztették volna dadogásukat.

Sok dadogó tanuló pedig avval szolgál rá e beszédhiba természetét nem ismerő tanárai szemrehányásaira, hogy mikor felelni hívják fel őket, nem tudnak egy szót se kimondani

dadogás nélkül, holott az óráközötti szünetekben ők csapják a legnagyobb lármát és tanuló társaikkal való hangos vitáik alkalmával nyoma sincs dadogásuknak. —

Mint hogy a dadogók komikus beszédhibájuk miatt sokszor a legkellemetlenebb helyzetbe jutnak, minden lehető módon el akarják azt titkolni. Intelligens egyéneknek nagy fáradtsággal sikerül is ez valahogyan.

Egy gyógyszerész beszédhibájával hozzám fordulván, bizalmas percekben feltárta előttem azon szálnalmas helyzetet, melyben évekig synylődött. Társaság után vágyakozván, sokszor történt, hogy politikai és társadalmi kérdések feletti vitákba őt is belevonták. Hogy ilyenkor észre ne vegyék dadogását, úgy tett, hogy csupa olyan mondatokat válogatott össze, a melyekben nem fordultak elő *k*, *m*, *f* és *z* betűvel kezdődő szók, ámbár még így is sokszor megtörtént, hogy tévedésből meghagyott valamelyik mondatban ilyen szót, a mi miatt aztán kárba veszett a fáradtsága. Pedig milyen megerőltető, milyen lélekölő lehet az, mikor valakinek beszédközben mindig arra kell gondolnia, hogy egy ilyen vagy olyan betűvel kezdődő szó helyett hamar más kifejezést találjon, például: „tiszt“ helyett „a csapat élén álló“, „kofa“ helyett „az utczasarkon áruoló nő“ stb.

Egy dadogó lelkész megmutatta nekem prédikáció gyűjteményét. A maga nemében érdekes munka volt az. Ugyanis miuden beszédet úgy praeparált, hogy a mondat elején *k* és betűvel kezdődő szók ne forduljanak elő. Így p. o. e kifejezés helyett: „Krisztus tanítványai“ mindig „Jézus apostolai“-t mondott, „Keresztelő Szent János“ helyett pedig csak „Szt. János“-t stb.

Néhány év előtt egy dadogó fiatal embert kezeltem, a ki egészen folyékonyan beszélt, ha szavai közé ezt szúrhatta „ám“. „Kedves barátom — ám — kérlek szépen — ám — légy szives — ám — hozz nekem — ám — egy jó könyvet — ám —.“ Ha azt akarták, hogy „ám“-ok nélkül beszéljen, úgy járt mint a sánta, a kinek elszedik a mankóit: a legnagyobb erőlködéssel

sem tudott tovább menni beszédében és majdnem minden mássalhangzónál megakadt.¹⁾

De nemcsak azt akarják a dadogók mesterséges módon eltitkolni, hogy beszédközben akadoznak, hanem még azt is, hogy erőlködés, arczfintorgatás, hadonázás, homlokránczolás, lábbal való dobbantás és más efféle mozdulatok nélkül nem tudnak beszélni. Az ilyen szokásokat némelyek úgy rejtik el, hogy mindig keresztbe font karokkal beszélnek, hogy ne hadonázhassanak, csakhogy e közben úgy szorongatják karjukat, hogy belefájul; mások szoborszerű merevséggel állnak beszédközben, hogy lábukkal ne dobbanthassanak és ide-oda ne hajlongjanak; míg mások ismét folytonosan óralánczukkal babrálnak vagy keztyűjüket tépik, úgy tüntetvén fel ezt, mint valami természetes szokásukat.

Az együttmozgásoknak ilyen módon való eltitkolása azonban nagyon fárasztó és megerőltető, és az illetők még talán többet szenvednek így, mint azok, a kiknek ez nem sikerül, és a kik már belenyugodtak abba, hogy dadognak és úgy beszélnek, a hogyan tudnak.

¹⁾ Össze nem tévesztendő az ilyen dadogást leplező közbeszúrások avval, a midőn máskülönbben egészen jól beszélő egyének hanyagságból figyelmetlenségből vagy rossz szokásból minden második harmadik szónál, ilyen és hasonló, oda nem tartozó kifejezéseket szúrnak be a beszédbe: izé, aszongya, mondok, kéremalásan vagy kéremlásan, kéremszépen, azután-tehát vagy autánte-hát, tetsziktudni, hát, nohát, nos, noigen stb.

Egy x...i kanonok beszélgetés közben ilyenformán szokott volt valamit előadni: „Az állam gazdasági és politikai viszonyai — kéremalásan — a művészetek egyik ágára sincsenek talán olyan befolyással mint az építészetre — kéremalásan. Évszázadokra szóló épületeket — kéremalásan — csak az ország fellendülésekor emelnek — kéremalásan — s a népek történelmének dicső idején állítják fel a magasba törő emlékműveket — kéremalásan.“

Egy nem rég elhunyt tanítóképezdei igazgató így magyarázott valamit a lélektanból: „Gondolkodó tehetség alatt a léleknek azon képessége értendő — autánte-hát —, melynek segítségével — autánte-hát — a különböző behatások alapján keletkezett képzeteket átalakítja és feldolgozza — autánte-hát — s ez által a tárgyak megismerését eszközli — autánte-hát“

Igy Gr . . . állatorvos, a kit Budapesten kezeltem, mielőtt beszélni kezdett, mindig 3—4 lépést tett előre és ugyanannyit hátrafelé, mialatt egyre hunyorított bal szemével, és csak e bevezetés után kezdett dadogni.

Uj-Pestről egy építőmesternek két dadogó fia jelentkezett nálam. Az idősebbik nemcsak erősebben dadogott, hanem mikor beszélni akart, előbb a fogait viesorgatta és morgott.

Egy kis dadogó úrleányka pedig olyankor, a mikor beszéd közben megakadt, úgy erőlködött, hogy az egész fejbőre mozgott; a mi ijesztő látvány volt.

Gutzmann azt írja egy dadogóról, hogy valahányszor megakadt beszéd közben, körben tánczalt az erőlködéstől.

Berlinben egy dadogó férfi beszéd közben úgy forgatta szemeit, úgy hadonázott és tépte magát, hogy tébolydába vitték. De ott Westphal tanár felismerte, hogy az csak a nagyfokú dadogástól van, a mi egy vasuti szerencsétlenség alkalmával való ijedtségtől lepte meg.

Ritka együttmozgásokat volt alkalmam J . . . g budapesti aranyműves segédnél észlelhetni. A mint ugyanis beszélni kezdett, lábujjhegyre emelkedve gyorsan előre hajolt, mely helyzetből aztán fejét olyan hirtelen ejtette hátra, mintha rugó dobta volna vissza. Ez az előre és hátrahajlás meg nem szűnt, a míg csak beszélt.

De nemcsak az akadozás és a hol jobban, hol kevésbé szembeötlő együttmozgások árulják el a dadogást, hanem az is, hogy sok dadogó beszéd közben levegő után kapkod, mert felületesen, szabálytalanul vesz lélekzetet, hogy majdnem minden dadogó sebesen, szinte hadarva beszél, hogy örökös izgatottsága miatt a dadogó a betűket nem ejti ki tisztán, hogy hol tulságos mély, hol éles, recsegő hangon beszél, hogy nem tud hangjával bánni, mert hiányzik nála a tiszta és szép beszéd elsajátításához megkívántató nyugalom.

Ilyen súlyos és lenyűgöző fogyatkozás lévén a dadogás, méltán az a legelső kérdése mindenkinek, hogy micsoda szervi baj okozza ezt a beszédhibát?

Régebben sokféleképen magyarázták a dadogást. Voltak, a kik a gondolkodás és a beszéd közötti összhang hiányának tulajdonították, mondván, hogy vagy olyan gyors a gondolkodás, hogy a beszédszervek nem tudnak avval lépést tartani, vagy pedig megfordítva, a lassú gondolat nem éri utól a sebesen működő beszélő szerveket, minek folytán zavar áll be és a beszéd dadogó, akadozó, ismétlődő lesz. Mások azt állították, hogy azért dadog a nyelv, mert ingadozó a lélek és a jellem, mert a dadogó nem tudja, hogy mit akar mondani. Ismét mások a géjét és a hangszalagokat okolták, de sőt híres orvosok estek abba a végzetes tévedésbe, hogy a mandulák és a nyelvcsap túlnagysága okozza a dadogást s csak ki kell ezeket metszeni, egy szerre megszűnik a beszédhiba. Sok szerencsétlen, hiszékeny dadogót csonkítottak meg ilyenformán és el is vérzett néhány a műtökés alatt, míg rájöttek arra, hogy nem a beszélő szervezet fogyatkozása a dadogás oka.

Ma már belátják a szakemberek, hogy a dadogásnak az az oka, hogy a dadogó attól való félelmében, hogy valamit nem tud kimondani, olyan elfogódottá lesz, hogy abban a szempillantásban, a mikor a beszédet meg kellene kezdenie, nem tudja beszélő szerveit a megfelelő, czélszerű módon beidegezni, mozgásra indítani. Vagyis a dadogó olyan gépész, a ki zavarában nem tudja a féket kezelni; a gépnek nincs baja, csak nem tud vele bánni; a beszélő szervezet ép, csak nem tud uralkodni rajta.

Hogy megérthessük, hogyan támad a dadogóban a beszéd-től való félelem, hogyan él benne kényszerszergondolatként az a tudat, hogy ezt vagy azt a betűt vagy szót vagy mondatot nem tudja kimondani, vizsgálódásunk körébe kell előbb azt vonnunk, hogy hogyan tanul meg a kis gyermek beszélni?

A csecsemőre az érzékszervek útján a születés pillanatától kezdve sokféle érzéki ingerek gyakorolnak benyomást, melyek

alapján az ébredő öntudat mindinkább több-több képzetet szerez és fogalmat alkot. Igen korán kezd a kis gyermek figyelni környezete hangos beszédére is, a mi az első hónapokban persze csak mint összbenyomás hat rá: a nyájas anyai szó mint valami kellemes, az idegen hang vagy kiáltás pedig mint valami kellemetlen, félelmet keltő. De nem sokára észre lehet már venni, hogy a szokat, kifejezéseket, a melyeket addig csak hallott, de meg nem értett, a szerzett képzetekkel, fogalmakkal kezdi összekapcsolni. Mikor először, másodszor adnak a szomjas kis gyermeknek vizet, mondván: „Itt a víz!” még nem tud figyelni a szavakra; de egyszer aztán a fejével biccent a siró, szomjas gyermek, ha azt kérdezik tőle: „Vizet akarsz?“, vagyis bekövetkezett az az időpont, a mikor a sokszori hallás eredményeként végre felfogta, megtanulta, hogy ez a szó: „víz“ jelenti azt, a mit iszik. A tárgy képzete összekapcsolódott a szóval, mely ugyanakkor bevésődik az emlékezetbe, úgy mint mikor egy tárgyat puha viaszba nyomunk és ott marad a formája. Ettől fogva azután a mint kimondják a gyermek előtt a szót, nemcsak az az emlékezési kép tűnik fel az öntudatában, a melyet a szó hangja nyomott volt emlékezetébe, hanem evvel együtt a megfelelő tárgy vagy cselekvés is.

Mikor pedig a már igen sok szót és kifejezést megértő kis gyermek maga is beszélni próbál, mikor egy szó kimondásán fáradozik, akkor tulajdonképen az emlékezetében elraktározott *szóképek* közül akarja az egyiket vagy a másikat hallható hangokká áttenni beszélő szervezetével. Csakhogy ahhoz, hogy a beszélő szervezet (a tüdő, a gége, a nyelv, a lágy íny, az ajak) szabályosan működjék, sok izmot kell részben egyszerre, részben külön egymás után mozgásba hozni, olyformán, hogy mintegy ki kell előre adni minden izomnak a kellő utasításokat arra nézve, hogy mikor és mily erővel, hol és hogyan működjék. A mit tudományosan úgy fejezünk ki, hogy: a beszélő szerveket jól kell *beidegezni* (innerválni). Ezeket az utasításokat az idegvezetés adja

ki, mely az egy bizonyos akarat nyilvánulásból (akaratimpulzusból) eredő idegizgalmat arra a pontra vezeti, a hol a megfelelő ideginger az izmokat a kívánt tevékenységre indíthatja, vagyis a szók hangos kimondását eredményezi.

Ezt a nagyon bonyolódott lélek-élettani folyamatot a gyermek idegrendszere eleinte sok hibával rendezi el, miért is a kimondott szó nem jól hangzik. Csak az anya, a dajka érti meg, és csak sok kísérlet, sok gyakorlás után ejti ki olymódon, a hogy másoktól hallotta. De most aztán jól megjegyzi ezt, vagyis a kielégítőnek és czélszerűnek mutatkozott mozgási komplexus mint „mozgáskép” megmarad az emlékezetben, úgy hogy ettől fogva e mozgásképnek, mint emlékezési képnek a segítségével a gyermek minden adandó alkalommal, előbb ugyan még egy kis gondolkodással, majd később már egészen gépiesen, reflexszerűen, gyors, pontos és czélszerű utasításokat tud a beszélő szervezet izmainak kiadni. A beidegzés hibátlan, a mit közönségesen úgy mondunk: a gyermek máskor már tudja, hogy hogyan kell ezt vagy azt a szót kimondani. Így tanul meg a gyermek természetes uton, magától jól beszélni, így tanul meg uralkodni beszélő szervezete fölött.

Egy, két kivételes esetet nem számítva (a miről külön lesz szó), minden dadogó jól beszélt kis gyermek korában és nem dadogott. Csakugy megtanult beszélni, mint más gyermek. A második fogzás időszaka rendszerint az a kritikus időpont, a mikor a gyermek egyszer csak alig észrevehető módon akadozni kezd. Ettől a perctől kezdve azután hol gyakrabban, hol ritkábban, hol erősebben, hol pedig enyhébben mutatkozik a dadogás. Némely esetben egy időre, hónapokra eltűnik, hogy aztán még nagyobb mértékben lépjen fel, más esetben mindjárt kezdetben nagyon súlyos alakban tör ki, de rövid idő múlva magától elmarad, úgy hogy azt lehet mondani, hogy a hány dadogó van, annyiféleképen fejlődött ki a baj; kinél előbb, kinél utóbb, kinél erősebben, kinél enyhébb alakban.

Főntebb említettem, hogy mikor valaki beszélni akar, vagyis mikor szavakkal akarja kifejezni gondolatait, a gondolat születésével majdnem egy időben ki kell adni a szükséges utasításokat a beszélő szervezet megfelelő izmainak, a melyek összhangzatos együttes működésének (coordinatiojának) eredménye: a szó vagy mondat kiejtése. Hogy a dadogónál úgy a beszédszervek (tüdő, gége, nyelv, iny, ajkak) valamint az ezeket mozgató izomzat épek, egészségesek, ezt bizonyítja az, hogy mikor egyedül van a dadogó, hibátlanul olvas és beszél, hogy mikor egyenként kell a betűket kimondani, akkor nyoma sincs az erőlködésnek és hogy bizonyos körülmények között egészen jól beszél. A hibát tehát abban kell keresni, hogy valami körülmény folytán az izmok coordinatioja meg van zavarva. Ez a zavart okozó körülmény, mint már tudjuk: *a félelem*. E miatt a dadogó abban a pillanatban, a mikor a beszélő szervezet izmait mozgásra kellene inditnia, elveszti a beszédactushoz megkívántató erélyt és gyengének érzi magát arra, hogy erőteljes lélekzetet vegyen, hogy megkezdje a kilehellést, hogy a betűt kimondja, vagy hogy más betűhöz kapcsolja. A gyengeségnek ez az érzése, mely voltaképen hamis érzés, mert csak a dadogó képzeletében van meg, kényszeríti ezután egy betű kimondásánál az erőlködésre, a mivel éppen az ellenkezőjét éri el annak a mit akar, mert az erőlködés nem segíti elő a kimondást, hanem igen is még inkább megnehezíti, minthogy az erőt nem az akadály megszüntetésére, hanem növelésére fordítja. Így például a *p* betű kimondásánál bizonyos erő kell ahhoz, hogy egy erősebb légoszlop hirtelen szétpattantsa az összezárt ajkakát. Már most a dadogónak a képzelődése folytán beállott pillanatnyi gyengesége miatt tényleg nem lévén ereje a zárlatot feloldani, erőlködni kezd; de erejét nem arra fordítja, hogy a zárlatot megszüntesse, hanem (az izmok coordinatiójában beállott zavar folytán) a legnagyobb erőlködéssel még jobban összeszorítja ajkait, aztán hirtelen szétpattantván, ismét összezárja, ezt többször ismétli, míg végre egy kis nyugalomra tud szert tenni és hozzámondja a következő betűt. Ez a dadogás.

De valjon, hogyan származik, hogyan vesz erőt a dadogó lelkén a beszéd-től való félelem, melynek indokolatlanságát sok dadogó maga is belátja és érzi, kivált olyankor, a midőn hossz-szab-rövidebb ideig hiba nélkül beszél?

Erre a kérdésre nem nehéz felelni.

Alig van valaki, a ki ha kissé jól visszagondol, ne tudna olyan esetre emlékezni, hogy egyszer-máskor a meglepetéstől, a haragtól, a félelemtől, az örömtől vagy az ijedségtől hirtelen elállott a szava, beszéde megakadt egy pillanatra és zavartan ismételt egy betűt, egy szótagot vagy többszöt is. De az ilyen esetre ügyet nem vetve, nem gondolt rá többet. Nem gondolt rá pedig azért, mert egyrészt nem volt elég erős a benyomás és nem igen vésődött be az emlékezetébe, másrészt pedig — és ez igen fontos — nem volt hajlama arra, hogy az ilyen apró-cseprő baleseteken tépe ödjék.

A dadogóknak azonban szerencsétlenségükre nem volt ilyen jó természetük. Megtörtént, hogy a gyermek 5—6 éves korában vagy később, ijedségtől, meglepetéstől, haragtól, félelemtől, örömtől, lázas betegség után visszamaradt gyengeségtől vagy más okból egyszer nem tudott beszélni kezdeni, megakadt az első betűnél, és mikor azután elkezdett beszélni, zavarában akadozott, dadogott. Olyan mindennapi dolog ez, a mit számtalanszor tapasztalhatunk. Az is természetes, hogy mint minden benyomásnak a mi a lelket éri, úgy ennek is nyoma marad az öntudatban. Ha már most a gyermek hajlamosítva van a dadogásra, ha hajlamosítva van az ilyen kis baleseteken való tépelődésre, a mely esetben a talán csak néhány másodperczig tartó, egészen jelentéktelen beszédzavar felette élesen vésődik az emlékezetbe és szokatlanul élénk emlékezési képet teremt magának, akkor abban a pillanatban, a mikor megint olyan szót vagy betűt kellene kimondania, a melynél megakadt volt, a tulságosan élénk és tulságosan határozott emlékezési kép folytán visszagondol arra, hogy ennél a

multkor megakadt. De sőt sok esetben magától, akaratlanul is hirtelen eszébe jut az eset, az öntudat megvilágított részébe jut be a megakadás emlékezési képe, a minek hatása alatt pillanatnyi zavar áll be, bizonyos félelem lepi meg.¹⁾ Az innervatio pillanatában elég ennyi: a beszédszervek izmainak beidegzése már nem történik a szokott módon, minek következtében a kiéjtés bizonytalan, dadogó. Ez a második eset, a mit az ő félelme okozott, összekapcsolódik az első, a *véletlenség szülte eset*tel és még mélyebbre szántja emlékezetében a megakadás körülményeit, úgy hogy most már bizonyos határozottsággal él öntudatában, hogy egy bizonyos szót vagy betűt rosszul mondott ki. Mihelyt tehát harmadszor kerül a sor arra, hogy az így megjegyzett betűvel kezdődő szót kimondja, a zavar még nagyobb lesz, a félelemérzés fokozottabb, a dadogás hevesebb, úgy hogy most már nem csak azt mondja ki dadogva, a mit az előbbi esetben, hanem már más betűvel kezdődő szókat is rosszul mond ki. Igazi, voltaképeni dadogássá azonban csak abban a pillanatban válik beszédhibája, midőn először csendülnek fülébe ilyen figyelmeztetések: „Ejnye, de furcsán beszélsz!” vagy „Hát te miért akadozol, miért dadogsz?” stb. Mert most már egy

1) Különösen hajlamosítják a gyermeket a dadogásra:

1. *Öröklés.* Dadogó szülők gyermekeinél, dadogó nagyszülők unokáinál, egyáltalában dadogók vérrokonainál, a legkisebb ok elegendő arra, hogy a dadogás megjelenjen.

2. *Vértódulások.* A második fogzás alkalmával jelentkező agyvérzés megmagyarázza azt, hogy miért lesz éppen ebben az időszakban sok gyermek dadogóvá.

3. *A pubertás idejében fellépő kedély és hangulatváltozások.*

4. *Félelem.* Tulságosan szigorú szülőknek és tanítóknak a gyermek idegrendszerét örökös izgalomban tartó bánásmódja a legjobb talaj a dadogás kifejlődésére.

5. *Onania.* Az önfertőzéssel járó kedély és hangulatváltozások nagyon hajlamosítanak a dadogásra.

ujabb zavaró momentum súlyosbitja a szegény dadogó helyzetét; annak atudata, hogy mások megfigyelik rossz kiejtését. Ettől a percztől kezdve azután már igazán nem tud, helyesebben szégyel, nem mer beszélni! A mint olyan szó következik, a melyet már egyszer rosszul mondott ki, a minek természetesen egy élénk emlékezési kép felel meg, a szégyen és a félelem összeszorítja torkát, mellére lidércnyomás nehezedik és vagy éppenséggel nem tud beszélni vagy csak nagy erőlködéssel tudja a szót kimondani. Többszöri ismétlődés állandósítja a tüneteket, vagyis másképen kifejezve: *a dadogó megszokja a hibás beszédet, úgy annyira, hogy sokszor azután már akkor is rosszul beszél, ha a félelem és a szégyen nem zavarja őt, ha egészen egyedül is van szobájában.* —

Hogy a dadogás természetével minél jobban tisztában legyen a t. olvasó, még néhány kérdésre kell röviden válaszolnom. Első sorban ugyanis, hogyan magyarázható meg az, hogy némely gyermek már a legzsengébb korban, $1\frac{1}{2}$ —2 éves korában is dadog, hiszen az ilyen korban a gyermek még nem ismerheti a beszédttől való félelmet, nem szégyeli magát és nem figyeli meg, hogy ezt vagy azt a szót hogyan mondja ki? Az ilyen egészen zsenge korban mutatkozó dadogásnak sokszor az az oka, hogy a gyermek környezetében dadog valaki és a gyermek ösmert utánzóképesége folytán a dadogást ahhoz hasonló módon, egészen természetesen szokja meg, a hogy máskülönben jól tanulna beszélni. Kis leányom 14 hónapos korában dadogva kezdett beszélni, mert akkor nálunk lakott egy dadogó leányka, a kit kezeltem és sokat érintkezett a gyermekkel. Dadogó szülőknek gyermekei örökölt hajlamosságuk daczára sokszor talán megszabadulnának ettől az egész életüket megrontó bajtól, ha a szülőknek gondjuk volna arra, hogy gyermekük előtt sohase dadogjanak.¹⁾

¹⁾ Sok gyermek az iskolában dadogó osztálytársától tanulja el a dadogást. Ezért nem volna szabad a dadogó gyermeket a kiseddóvóba és az elemi iskolába felvenni, hanem magánoktatásra kellene utasítani. Nagyobb

Az olyan igen ritka eset, hogy a kis gyermek minden ok nélkül, a mint beszélni tanul, dadogni kezd, úgy magyarázható meg, hogy a gyermek veleszületett hajlamossággal bír a dadogásra és az a bizonyos központ az agyvelőben, a melynek feladata a beszélő szervezet izmait szabályos mozgásra beidegzni, veleszületett gyengeségben szenved, úgy hogy feladatát nem tudja pontosan és megfelelően megoldani, hanem ingadozik, bizonytalanul működik, mely bizonytalan működés eredménye a bizonytalan, dadogó beszéd. Azon sok száz dadogó között, a kiket részben megvizsgálás, részben kezelés végett hoztak elé, csak egyetlen egy olyan volt, a ki 2 éves korától kezdve dadogott; e gyermek atyja azonban elmebajban halt meg, úgy hogy valószínű, hogy ebben a behatóbban meg nem vizsgált esetben a központi idegrendszernek olyan örökölt bajáról lehetett szó, a melynek a dadogás csak egyik tünete volt.¹⁾ De még az ilyen dadogás is csak akkor válik súlyossá, a midőn a gyermek intelligenciája annyira fejlődik, hogy már ő maga is észreveszi, hogy akadozik, a mely perctől kezdve azután a már ismert módon fejlődik tovább a beszédhiba.

Arra is van példa, hogy a dadogó azt állítja, hogy nem fél a beszédétől, hogy tehát a dadogás nem úgy mutatkozik mint a beszédétől való félelem, hanem egyszerűen csak mint a beszélő szervezet izmainak gyengesége, ügyetlensége. Bár a legtöbb ilyen állítás behatóbb megvizsgálásánál az tűnik ki, hogy a dadogó csalódik, hogy nem tudja magát megfigyelni, mindamellett feltehető az is, hogy a félelem érzése tényleg nem lép előtérbe. Az így dadogók öntudatából a dadogás korábbi előidéző oka, a

községekben pedig külön osztályokat kellene felállítani a dadogó iskolás gyermekek számára. Dadogó tanítót pedig semmi esetre sem volna szabad alkalmazni. Még a hány dadogó tanítót ösmertem, mindegyiknek az iskolájában találtam 4—5 dadogót.

¹⁾ Egészen ki kell vonnunk jelen vizsgálódásunk köréből a nehézkórosaknál, a súlyos agysérülések eseteiben és az elme kór több alakja tüneteiként fellépő dadogást, minthogy ilyenkor egészen más természetű a beszédhiba, mint az egészséges egyénéknél tapasztalható dadogás.

félelem, háttérbe szorult és előtérbe lépett az az érzés, hogy: „nem tudok beszélni.“ Vagyis nem fél a beszéd-től, hanem tényleg „nem tud“ jól beszélni. A megszokás folytán csupa hibás emlékezési képekkel bír, a melyek a beidegzést szabálytalanul végzik, a minek, sajnos, ugyanaz a következménye, mintha félne a beszéd-től.

Hogyan magyarázható meg az, hogy némely dadogó olvasás közben nem dadog? A dolog elég egyszerű. A dadogó gyermek a betűket egyenként tanulja kimondani, és eleinte nagyon lassan, a betűket nyújtva olvas és egész figyelmét lekötik a nyomtatott vagy írott betűalakok. Ezeknek a betűalakoknak, nyomtatott és írott szóknak nem ugyanazok az emlékezési képek, szóképek felelnek meg az öntudatban, mint a hallott szóknak, hanem külön emlékezési képek, külön szóképek. Ha tehát a dadogó p. o. ezt a szót „karperecz“, a melyet beszéd közben csak dadogva tud kimondani, mindenki csodálkozására a könyvből dadogás nélkül olvassa, ez ugy történik, hogy a dadogó e betűket: *k, a, r, p, e, r, e*, cz külön-külön és különféle más betűkkel kapcsolatosan tanulván olvasni és dadogás nélkül kimondani, ezeknek olyan külön emlékezési képek és olyan emlékezési összképek felelnek meg, a melyek az innervatiót szabályozzák, vagyis a beszélő szervezet izmai számára helyes utasításokat adnak; míg ellenben, ha beszéd közben, tehát könyv nélkül akarja ezt a szót kimondani, az az emlékezési kép tűnik fel az öntudatban, mely a fentebbi közölt módon dadogást idéz elő. Azért az ilyen dadogóknak azt tanácsoljuk, hogy mikor beszélni akarnak, mindig úgy képzeljék, mintha egy könyv volna előttük és abból olvasnának. Egyébiránt, csak a legritkább esetben történik, hogy a dadogó olvasás közben ne dadogna. Rendesen egyformán mutatkozik a dadogás ugy olvasásnál, mint beszéd közben. Így lehet megérteni azt is, hogy sok dadogó megakadás nélkül tud elszavalni egy költeményt, egy írásból előre betanult felköszöntőt stb. A felmondáskor ugyanis lelki szemeivel a könyvből, a papirosról olvassa fel.

Igy magyarázható meg továbbá az is, hogy sok dadogó nem dadog, ha susogva beszél, és ritka eset, hogy valaki ének közben dadogjon. A susogásnál ugyanis egészen más emlékezési képek merülnek fel, mert a susogó beszédnél a hangszalagok működése más, egyszerűbb mint a hangos beszédnél. Az éneknél pedig az emlékezési képek tartalmát a dallam és a rhytmus képezi, a melyeknek semmi közük sincs a beszédhez, úgy hogy éppen ezért viszont lehetséges az, hogy valaki beszéd közben nem dadog, de énekelni mások előtt nem mer, vagyis ének közben dadog.

Végül hogyan magyarázható meg az, hogy némely dadogó idegenek előtt nem dadog, hogy fiatal emberek hölgyek jelenlétében hibátlanul beszélnek, hogy dadogó színészek a színpadon nem dadognak stb. ? Ugy, hogy az ilyen esetekben a dadogón a beszéd megindításának pillanatában olyan izgalom vesz erőt, a mely tulszárnyalja a beszéd-től való félelem izgalmát, mint az erős villanylámpa a pislogó mécsest ; a dadogó öntudatát más érzelem köti le, a beszéd-től való félelem nem léphet előtérbe, a minek következtében a beszéd is folyékony, akadálytalan.

II.

Az előadottakból nyilvánvaló, hogy a dadogás gyógyításának az a legfőbb feladata, hogy kiirtsa a dadogóból a beszéd-től való félelmet, hogy egyenként kigyomlálja azokat az emlékezési képeket, melyek másodperczről-másodperczre felujtván öntudatában a dadogást, lehetetlenné teszik azt, hogy jól beszéljen.

Hogy ezt gyógyszerekkel, műtétekkel elérni nem lehet, azt mindenki beláthatja. Hiába adnak tehát a dadogónak göres-csillapító szereket, mint azt egy híres zürichi orvos, *Schult-hess* Rudolf ajánlotta, hiába metszenek ki nyelvéből kis ékalakú darabokat, hiába szedik ki a mandoláit, mint azt a múlt század közepén (1841) a hirneves berlini sebész, *Dieffenbach* és követői: a franczia *Velpeau* és *Philipps* és az angol *Yerslay* és *Braid* a szegény dadogók veszedelmére cselekedték, hiába villanyozzák a dadogót és hiába rendelnek neki hideg fürdőket és más efféléket, a dadogás meg nem szűnik, mert mindezek nem szüntetik meg annak okát: a *félelmet*. Hasonló okból vallottak kudarcot azok is, a kik legujabb időben a hypnosis segítségével akarták a dadogást gyógyítani.

Nincs tehát Lethe-forrás, a melyből a dadogó merithet, és egyáltalában nincs lehetőség arra, hogy a dadogó felszabaduljon a varázslat alól, mely bűbájával akaratát lenyűgözi, nyelvét békóba veri?

A tapasztalás, száz és száz beszédhibájából kigyógyult dadogónak a példája azt bizonyítja, hogy: *van*. A dadogás

gyógyítható olyan *psychikus, suggestiv* módszer segítségével, mely a dadogás igazi természetének ismeretén épült fel.

Hogy azonban a gyógyítási eljárás a t. olvasó előtt minél könnyebben érthető és áttekinthető legyen, előbb egy tekintetet kell hogy vessen arra is, hogy a beszélő szervezet micsoda rendellenes működése észlelhető a dadogónál? Annyival is inkább tennie kell ezt, mert már fűntebb is utaltam arra, hogy *némely esetben a beszédből való félelem nem lép előtérbe, mégis dadogó a beszéd, és pedig azért, mert a beszélő szervezet izmai már megszokták a szabálytalan működést.*

Mindjárt első sorban azt észlelhetjük a dadogónál, hogy *nem tud jól lélekezni.* A dadogó beszéd közben nem vesz gyorsan elég nagy lélekzetet, mint a hogy azt a jól beszélő magától, önkéntelenül teszi, hanem vagy erélytelenül szivja be a levegőt, vagy pedig izgatottan olyan nagy lélekzetet vesz, hogy szinte beleszédül; azután pedig nem kezd el mindjárt beszélni, a mint a lehellete megindul, hanem vagy hirtelen kilöki a beszívott levegőt és aztán lehellet nélkül akar beszélni, vagy visszatartja a beszívott levegőt tüdejében és úgy akar beszélni, a mi nem lehetséges, vagy éppen belélekezés közben próbál beszélni. A jól beszélő ember továbbá beszéd közben takarékoskodik a levegővel, hogy el ne fogyjon addig, a míg nagyobb szünethez nem ér, a mikor újra lélekzetet vehet; ellenben a dadogó valósággal pazarolja a levegőt, miért is örökösen levegő után kapkod. Pedig minél ritkábban vesz valaki beszéd közben lélekzetet, minél kevesebb levegőt használ el valaki a mialatt beszél, minél jobban ügyel arra, hogy csak éppen annyi levegőt bocsásson ki a tüdőből, a mennyi az egyes betűk kimondásához szükséges: annál folyékonyabban, annál szebben és annál tovább tud beszélni. Jól tudják ezt a jelesebb színészek, énekesek és szónokok, a kiknek sok fáradsággal kell megtanulniok az ügyes lélekezés művészetét. Mert ez valóságos művészet. „Az olvasás művészete“ című könyvében azt beszéli el Legouvé, hogy *Talma*, a híres francia színész, saját feljegyzése szerint,

avval a fogással élt, hogy lélekzetet mindig az előtt vett, mielőtt kifogyott volna belőle és hogy ismételt légzéseivel feltűnő ne legyen, és hogy ezek miatt szavait vagy felindulását félbe ne szakítsa, rendszeren az *á, e, o* betűk előtt vett apródonként lélekzetet, vagyis akkor, mikor szája különben is félig nyitva volt és így az időnkénti kisebb raktározást a hallgatóság észre sem vette, maga pedig alig érezte meg. *Delle Sedie* pedig képes volt a legmagasabb és legmélyebb skálát úgy énekelni el a gyertya előtt, hogy lángja meg sem mozdult. Hogy történhetett ez? Egyszerűen úgy, hogy csak éppen annyi lehelletet bocsátott ki, a mennyit a hang kiadása megkívánt; ezáltal a levegő, mely a hangjegy előállítására megkívántatott, elvesztette rohamszerűségét és a hang erejében nyilvánult.

A *hangképzésnél* is sokat hibázik a dadogó. Mikor ugyanis egy magánhangzót mondunk ki (*á, a, ó, o, ú, u* stb.) ez úgy történik, hogy a tüdőnkben levő levegőt megsűrítjük, összenyomjuk, gégénkbe nyomulni kényszerítjük, a hol a lökés következtében a hangszalagok rezegni kezdenek, hangot adnak ki, a mely hang a szerint módosul, a mint a garat, a szájüreg és az orrüreg, az u. n. toldalékcső egészen nyitva van, vagy pedig el van zárva, vagy meg van szűkítve. Ha például a szájüreg erősen nyitva van és még az egészen lelapult nyelv gyökere is hátrafelé huzódik úgy, hogy elül nyitott tágas tölcserő képez a toldalékcső, akkor a gégeben keletkezett hang *á*-nak hallatszik; ha pedig a szájnyílás már szűkebb és tágas, rövidnyaku palaczkhoz hasonlít a toldalékcső, az *o* betű hangzik; míg aztán az *u*-nál a szájnyílás még szűkebb, az ajkak előre nyomatnak és csak szűk nyílás marad köztük a kiáramló lég számára. És így tovább. A magánhangzók kimondásánál tehát a hangszalagoknak a működése a lényeges; a toldalékcső szerepe mellékes. A dadogónak pedig éppen a hangszalagok okoznak sok bajt. Izgatottsága folytán vagy pedig megrögzött rossz szokásból ugyanis a helyett, hogy a szorosán összecusokott hangszalagokat a lehellet megindulásakor szétnyitná annyira, hogy rezeghes-

senek, ő vagy annyira szétnyitja, hogy a lehellet az így kitágult hangrésen kiömlik s nem jön létre hang, hanem csak erős sóhajtás, vagy pedig ellenkezőleg, a helyett hogy szétnyitná, görcsösen összeszorítja, egészen egymásra tolja a hangszalagokat, úgy hogy tiszta zöngé létre nem jöhet, hanem nagy erőlködés közben valami recsegő hang hallatszik.

Míg a magánhangzók kimondásánál a tüdőből kijövő levegő elől a szorosan összecsuksott hangszalagok a gégében zárják el az utat, addig a legtöbb *mássalhangzó* úgy jön létre, hogy a garat hátsó fala, a lágy iny, a nyelv, a szájpadrás, a fogak és az ajkak segítségével a toldalékesőben zárlatok képződnek, a melyeket kifelé törekvő erős lehelettel kell szétlökní, a mi zajt okoz (*p, t, k*), vagy szűkületek támadnak, a melyeken keresztül nyomulván a levegő, szintén zörejt okoz (*f, s, sz*). Ezeket a zárlatokat szétnyitni, ezeken a szűkületeken a levegőt megfelelő módon keresztülhajtani nem tudja jól a dadogó, mert — mint föntebb említettem — a félelem hatása alatt avagy a megszokás folytán azt hiszi, hogy nincs ahhoz elég ereje, hogy erőlködni kell, a mely erőlködés sokszor csak alig észrevehető csekély szájvonogatásban áll, sokszor pedig a legijesztebb *együttmozgásokban* nyilatkozik.

A hibás lélekzés és a hibás hangképzés következménye: a hibás articulatio, a *szavak és mondatok hibás alkotása*. A dadogó nem mond ki egy mondatot vagy egy szót egy lélekzetre, hanem elharapdálja a szavakat, szétszakgatja a mondatokat és a sok betű- és szóismétlés miatt érthetetlené válik a beszéde.

A gyógyítási eljárás ezekhez képest öt részből áll, u. m.:

1. A beszédteől való félelem legyőzése.
2. A szabályos lélekzésre való szoktatás.
3. A helyes hangképzésre való szoktatás.
4. Szavak és mondatok helyes alkotására oktatás.
5. Az együttmozgások legyőzése.

a) A kényszer gondolattá vált beszédfélelemtől úgy törek-
szünk megszabadítani a dadogót, hogy alkalmas módon és
értelmi képességéhez mértén felvilágosítjuk őt a beszélő szervek
szabályszerű működésének feltételeiről, hogy szeretetteljes bánás-
móddal, lankadatlan türelemmel és kitartással bátorítjuk őt,
felébresztjük önbizalmát, megszoktatjuk őt lassanként magán
uralkodni és napról-napra fokozzuk a kényszer gondolattal szem-
benvaló ellenálló képességét. Végtelenül nehéz és bonyolódott fel-
adat ez, úgy hogy kellő sikerrel csak az tudja megoldani, a ki
érti a módját annak, hogyan nyerje meg a dadogó feltétlen
bizalmát; a ki széles alapon nyugvó lélektani ösmeretek, meg-
figyelő képesség és bő tapasztalatok alapján ki tudja kutatni,
hogy mily mértékben rabja a dadogó a beszéd-től való félelem-
nek, hogy mik befolyásolják kedvezően vagy kedvezőtlenül beszéd-
hibáját és a ki a kezelési eljárást teljesen a dadogó egyéniségé-
hez tudja alkalmazni. Némely esetben pedig egészen különleges
psychikus, suggestiv eszközökhöz is kell folyamodni, hogy a dadogó
megszabaduljon a kényszer gondolattól. A psychikus, sug-
gestiv eljárás részletezésétől azonban e helyütt el kell tekin-
tenem, egyrészt azon okból, mert e dolgozat szűk kerete azt
meg nem engedi, másrészt mert különleges suggestiv eszközök
alkalmazására csakis a szakember lehet hivatva, a ki az idevágó
szakirodalom beható tanulmányozása, önálló megfigyelés és hosz-
szabb gyakorlat alapján felösmeri és veszély nélkül alkal-
mazza azokat.

Szerencsére igen sok esetben nincs is szükség különleges
psychikus kezelésre, mert a dadogóra a legnagyobb, a legbizto-
sabb és a legtartósabb suggestiv hatással a lélekzési-, a hang- és
a beszédgyakorlatok vannak. Az által ugyanis, hogy ilyen mód-
szeresen összeállított gyakorlatok segítségével a helyes lélekzést,
a helyes hangképzést és a helyes szó és mondatalkotást foko-
zatosan gyakoroljuk a dadogóval, tulajdonképen azt teszszük,
hogy a beszélő szervek szabálytalan működését: a dadogást
kiváltó emlékezési képeket, új, szabályos mozgásokat kiváltó

benyomások emlékezési képeivel helyettesítjük, a mit tudományosan úgy fejezünk ki, hogy: a peripherikus részek gyakorlása által a motorikus központra szabályozólag hatunk és központi pályákat csiszolunk ki. A dadogó félelme a legtöbb esetben e gyakorlatok előrehaladásával magától megszűnik és helyet ad a tudatos beszédnek, a beszédben való biztosságnak.

b) A mi a *lélekzési gyakorlatokat* illeti,¹⁾ ezeknek fokozata a következő:

1. A belégzés tartama kezdetben felnőtteknél 2—4 másodperc, gyermekeknél 1—3 mp.; a kezelés folyamán ez felnőtteknél 8—10 mp.-re, gyermekeknél 4—6 másodpercre emelkedik.

2. A lélekzet visszatartás időtartama, a midőn a belehelt levegőt a tüdőben kell visszatartani, felnőtteknél 50—60 másodpercre, gyermekeknél 35 mp.-re emelkedik. A lélekzet visszatartása által a tüdőhólyagocskákban a nyomás egyenletes emelkedését mozdítjuk elő, a mi a lélekző-szerv erejét fokozza. A visszatartást követő kilélekzés alkalmával pedig a tüdő majd hirtelen (gyors kilélekzésnél), majd csak lassanként (hosszan tartó kilélekzésnél) szabadulván meg az erős feszültségtől: az első esetben, az erős explosio által erősödik, a másodikban pedig, a lassu kiürülés folytán ruganyossabbá lesz.

3. A kilehellés adott jelre hallható susogással gyorsan vagy pedig lassan, egyenletesen, nem lökészerűen, történik. A fokozatos emelkedés határa felnőtteknél 45 mp., gyermekeknél 25—30 mp.

A belégzés, lélekzet visszatartás és a kilehellés idejének pontos meghatározására alkalmas eszköz a Maelzel-féle metronom.

c) A *hanggyakorlatok* lényege az, hogy azokat az izmokat, a melyek a hangadáskor szerepelnek, előbb lehetőleg

¹⁾ A lélekzési-, a hang- és beszéd-gyakorlatokat részletesen kidolgoztam: „A dadogás gyógyítása” és „Módszeres beszéd- és olvasási-gyakorlatok dadogók számára” cz. munkáimban. Az utóbbi könyv csak a budapesti m. kir. tud. egyetemi könyvnyomdában kapható 3 koronáért.

külön-külön gyakoroljuk és azután együttesen működve; nemkülönben a hangszalagokat is előbb egyszerűbb, majd bonyolódottabb működésben gyakoroljuk. A gégetükörnek és a phonetikának, ezen új, de rohamosan fejlődő tudománynak a segítségével e gyakorlatokat módszeres fokozat szerint a következőleg állítjuk össze:

1. A kezelés első időszakában a szó- vagy mondatkezdő magánhangzók hosszan nyújtva ejtetnek ki, a második időszakban félig nyújtva, az utolsó időszakban röviden.

2. Egy-egy magánhangzó gyakorlásánál előbb halk susogással mondatjuk ki azt (a mm. vocales seu thyreoarytaenoidi contractiója), azután erősebben susogva (a midőn már a mm. cricoarytaenoidi laterales működnek) és végül hangosan (a mm. arytaenoidi összehúzódása).

3. A magánhangzók hangos kimondásának gyakorlása a következő fokozatok szerint történik. Előbb a *hehezetes hangkapcsokat* gyakoroljuk be (vagyis h-val kezdődő szokat és mondatokat), mert ilyenkor a hangszalagok nem csukódnak gyorsan össze, hanem kilehellés közben lassanként záródnak, és így nem kell attól tartani, hogy azokat a dadogó görcsösen egymásra tolja; azután *tiszta hangkapcsokkal* gyakoroljuk a magánhangzókat, vagyis úgy mondatjuk ki, hogy előbb egészen halkán kezdi a dadogó a hangot, majd mindinkább erősebben mondja ki, vagyis úgy kezdi a hang kimondását, mint az éneknél (crescendo) szokás. Ilyenkor ugyanis mielőtt a lehellet megindul, a hangszalagok már a kívánt helyzetben vannak. Végül aztán gyakoroljuk a rendes kimondást, az u. n. *erős hangkapcsokat*, a mikor a magánhangzó kiejtésénél a hangszalagokat szorosan összecukjuk, még mielőtt a lehellet megindul és csak mikor már megindult a lehellet, akkor nyílnak szét a hangszalagok annyira, hogy rezeghessenek.

4. A szókezdő mássalhangzókat a phonetikai nehézségek szerint oly sorrendben gyakoroljuk, hogy a könnyebbről térünk át a nehezebbre, mindvégig úgy gyakorolván a magánhangzó előtt

álló mássalhangzót, hogy ez a magánhangzó mellett egészen háttérbe szoruljon. Így e szokat: bátorság, kereskedelem, posta-igazgatóság így mondatjuk ki: bá——torság, ke——reskedelem, po——staigazgatóság stb.

d) A *beszédgyakorlatokat* (olvasási gyakorlatokat) fokozatosan úgy rendezzük el, hogy a dadogó előbb rövidebb, majd hosszabb mondatokat úgy mondjon ki egy lélekzetre, mintha egyetlenegy szó volna. Így p. o. e mondatokat: „Az ész nagyobb az erőnél. Ott zöldel az orom. Ne rázd a fát, mely önként hullatja gyümölcsét. Összejártam érte völgyet, tért, mezőt“ így mondatjuk ki: „A——zésznagyobbazerőnél. O——ttzöldelazorom. Ne——rázda fátmelyönként hullatjagyümölcsét. Ö——sszejártamérte-völgyettértmezőt.“ Később azután rászoktatjuk, hogy addig, míg egy lélekzete tart, ne szivjon be újra levegőt, hanem a közpon-tozási jeleknél, vagy egy fontosabb szó előtt egy szempillan-tásra tartsa vissza a lélekzetét, hogy aztán annál erőlyesebben ejthesse ki a következőket. A jó hangsúlyozás, a folyékony és zavar nélküli előadás, olvasás, szavalás pedig mindvégig különös figyelemben részesülnek.

e) A mi végül az *együttmozgásokat* illeti, ezek úgy mint a beszéd-től való félelem a légzési-, hang- és beszédgyakorlatok folyamán maguktól elmaradnak, mert a mily mértékben a lélekzetvétel és a hangadás szabályozódik, annyiaval kevesebbet kell a dadogónak erőlködni a beszédnél. Néha azonban annak daczára, hogy a dadogó már jól beszél, még mindig hunyorit a szemével, még mindig rángatja a szája szögletét stb. Ez a rossz szokás most már a beszéd-től külön válva mutatkozik. Ily esetekben a dadogó tükör elé állítandó, hogy az akarat be-batása alatt legyőzze az együttmozgásokat, a mi rendszerint sikerül is.

A dadogás kezelésének *időtartama* egészen a dadogó ter-mészetétől függ. A legrövidebb idő, a mely alatt én eredményesen gyógyítottam a dadogást, 24 nap volt. B. L. 1893. sept. 19-étől okt. 31-éig volt kezelésem alatt De csak azért volt ennyi ideig,

mert hat heti szabadságot kapott; különben már a 24. naptól kezdve nem dadogott. Visszaesés nála mult évi márcziusig (tehát 6½ év alatt) nem állott be; ez időtől kezdve nem értesültem hogylétéről. Nem hiszem, hogy ennél rövidebb idő alatt egyáltalában lehessen eredményt elérni, de sőt az a meggyőződés, hogy valaminth én is csak kivételképen tudtam ilyen rövid idő alatt a dadogást tartósan gyógyítani, úgy másnál is csak a legritkább eset az ilyen. Átlag 3 hónapot vesz igénybe a dadogás kezelése, de kedvezőtlen esetben 6 hónapra, sőt egy évre is van szükség. A mi igen természetes. Hiszen a dadogást tulajdonképen nem lehet gyógyítani, hanem le kell arról a dadogót szoktatni, ki kell irtani tudatából mindazt, a mi őt a dadogásra emlékezteti. Már pedig ezt nem lehet néhány nap alatt elérni. Sokat vétenek ezért a dadogók ellen azok, a kik a tapasztalás ellenére azt hirdetik, hogy három hét alatt meg lehet a dadogást gyógyítani, mert a csodakurák rendszerint felsüléssel végződván, elveszik a dadogó reményét a javulástól, a mi megfelelő kezelés mellett el nem maradna. Sok ezer dadogó érdekében nyomatkosan utalni óhajtok tehát e helyütt is arra, hogy a dadogás leszoktatása a legkedvezőbb esetben is 2—3 hónapot vesz igénybe, mig súlyosabb bajnál hosszabb kezelésre van szükség.

A visszaesések — sajnos — gyakoriak és okai az előadottak után könnyen érthetők. A dadogó 2—3 hónapon keresztül vagy még tovább is kezelés alatt állván, végre úgy érzi, hogy megszabadult a dadogástól, hogy már nincs mitől tartania, bátran beszélhet, nyugodtan élvezheti fáradsága gyümölcseit. Nehány hétig, de sőt hónapig jól is megy minden, hétről-hétre hozza a posta hálálkodó leveleit, hogy milyen jó dolga van most, nyoma sincs a dadogásának stb. De megtörténik, hol előbb, hol utóbb, hogy egyszer a beszéd hevében valami miatt hirtelen mégis megakad, és ismételnie kell valamely betűt vagy szót, hogy tovább tudjon beszélni. Már most a helyett, hogy ügyet se vetne rá, vagy hogy megnyugvással és örömmel gondolna arra, hogy mig más hibátlanul beszélő ember sokszor egy nap akárhányszor meg-

akad vagy ismétel egy-egy szót, ő, a volt dadogó, hetek óta csak most akadt meg először: éppen ellenkezőleg, régi szokása szerint most újra töprengeni kezd, hogy miért akadt ő meg ismét ennél vagy annál a betűnél vagy szónál? A töprengésnek persze az a vége, hogy mikor ismét beszélnie kell, már egy kis zavar, elfogódás mutatkozik megint, míg a harmadik esetben aztán már nagyobb zavarba jő: és igazán dadog! Oda van hónapok fáradtságos munkájának az eredménye! A visszaesés beállott! Ha ilyenkor az illető haladéktalanul rövid utókezelésre szánja el magát, akkor a legtöbb esetben gyorsan rendbe jő ismét, de ha bevárja, míg a beszédhiba a régi erővel lepi meg, akkor a másodszori kezelés eredménye már nagyon kétes, mert teljesen elveszti bizalmát a kezelés iránt.

Ismervén most már a dadogás okait és azt is, hogy hogyan lehet gyógyítani, még csak arra a két kérdésre óhajtok röviden felelni, hogy megtanulhat-e a dadogó önszorgalom útján jól beszélni és hogy mit tehet a szülő és tanító a dadogó gyermek beszédhibájának megelőzésére és leszoktatására?

Olyan eseteket, hogy intelligens, felnőtt dadogók beszédhibájukat mesterséges módon el tudják titkolni, ösmerünk, de arról, hogy kifejlődött dadogásról tanulmány vagy autosuggestio alapján leszokott volna valaki, nincsenek megbízható adataink. Az ó-kor leghíresebb dadogójának, Demosthenesnek a példája nagyon buzdítólag hathat minden dadogóra, mindamellett igen valószínű, hogy Demosthenest kezelte valaki, mert az egykorú feljegyzések szerint nem annyira a hegyes szögek szoktatták le a dadogásról és az együttmozgásokról, hanem egy földig érő tükör előtti beszédgyakorlatok. A mi tehát engem illet, azt ajánlom a felnőtt dadogóknak, hogy lehetőleg szakképzett és e téren hosszabb gyakorlattal bíró tanárhoz forduljanak beszédhibájukkal és óvakodjanak az olcsó német könyvekben ajánlott „önsegély“-től, a mi előírt légzési- és olvasási gyakorlatokból áll, mert ez rendszerint csak súlyosbítja a bajt, egyrészt azért, mert a dadogó az ilyen privátgyakorlatok alatt nem annyira gyógyítja magát,

mint inkább töpreng és foglalkozik bajával, a mi természetesen csak fokozza a dadogást, másrészt pedig azért, mert az eredménytelen lélekzési- és beszédgyakorlatok megrendítik a dadogó bizalmát a szakszerű kezelés iránt is, a melynek egyik igen fontos eszközét képezik az ilyen tudatosan alkalmazott gyakorlatok. Megtörtént, hogy egy dadogó, a kit kezeltem, az első lélekzési gyakorlat alkalmával kijelentette, hogy attól semmi hasznót sem vár, minthogy ő maga már a Coën és Gutzmann könyveiben ajánlott lélekzési gyakorlatokat hónapokig próbálta siker nélkül. A mit a dadogónak, a ki bármely okból magát nem kezeltetheti, beszédhibája enyhítésére ajánlhatok az, hogy józan, mértékletes életmódot folytasson és hogy mindig szem előtt tartsa azt, hogy dadogásának oka a beszéd-től való indokolatlan félelem, a melyen a lehetőség szerint uralkodni törekedjék.

A szülők és tanítók pedig, a kiknek nevelői behatása alatt a dadogó gyermekek beszédhibája sokat javulhat, de nagyon súlyosbodhatik is, szíveleljék meg a következőket:

1. A dadogást könnyebb megelőzni, mint meggyógyítani.
2. Lehetőleg előzzék meg tehát a szülők és tanítók a dadogást a következő eljárással:

a) A gyermekek előtt mindig tiszta, jó kiejtéssel beszéljenek és ne tűrjenek meg a gyermek környezetében hibás beszédűeket.

b) Követeljék meg a gyermektől mindig, hogy mindent tisztán és érthetően mondjon ki, ne beszéljen nagyon gyorsan, de ne is legyen vontatott a beszéde.

c) Ha a gyermek valamit rosszul mond ki, ismételtessék vele azt, hogy hijavithassa hibáját. De ne fenyegetéssel és büntetéssel tegyék ezt, hanem szeretetteljesen, szelíden figyelmeztessék a beszédben elkövetett hibára. Mert mindenhol helyén lehet a szigor és büntetés, csak a beszédre oktatásban nem!

d) Ha a gyermek valamit hibásan mond ki vagy akadozik, akkor a szülő vagy tanító mondja ki előtte jól és így mondassa utána a gyermekkel. Ha nem tudná mindjárt, a minek a leg-többször nem a gyermek figyelmetlensége az oka, mondja ki jól

hangsúlyozva többször is előtte. Ne unja ezt meg, mert sokszor egy egész életet ront meg avval, hogy nincs türelme egy néhányszor ismételtetni valamit a gyermekkel! Az utánzás — az imitatio — az egyedül jó beszédtanítási módszer. Óvakodjék úgy a szülő mint a tanító attól, hogy ráforduljon a gyermekre ilyformán: „Hogy mondtad azt a „k“ betűt?! Hogy beszélsz te? Miért állsz meg ennél a betűnél?“ stb. Mert az ilyen eljárás menthetetlenül dadogóvá teszi a gyermeket.

3. Ha a dadogás kifejlődését nem lehetett megakadályozni, vagy ha egészen hirtelenül, egyszerre jelentkezett a beszédhiba, akkor addig is, míg megfelelő kezelés alá kerül a gyermek, a következőket kötelesek a szülők és tanítók szemelőtt tartani:

a) Szeretetteljesen bátorítsák a gyermeket a beszédre és ne áruljanak el türelmetlenséget, ha valamit nem tud mindjárt kimondani.

b) Figyelmeztessék szüntelenül a gyermeket arra, hogy mielőtt beszélni kezd, előbb mindig nagy lélekzetet vegyen és a szó vagy mondat kezdésénél a magánhangzót jól kidomborítsa, egy kissé nyújtva mondja ki, s aztán meg ne álljon a mondat végéig. Igy: Jó——napotkivánok! — Ké——rekszépenujtollat; e——zmárnemjó.

c) Ha csak módjában áll a szülőnek, ne küldje dadogó gyermekét az iskolába, hanem taníttassa magán úton. Mert a dadogó gyermek nem való a nyilvános iskolába.

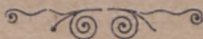
d) Minthogy a dadogó akkor nem fél beszélni, ha más valakivel egyszerre beszél vagy ha az egész osztály karban felel vagy olvas, ne erőltesse a tanító azt, hogy a dadogó iskolás gyermek az egész osztály előtt egyedül beszéljen, hanem mindig mással együtt beszéltesse.

e) Előzze meg a tanító tapintatosan azt, hogy a gyermek beszédhibája nyilvános bírálat vagy a tanuló társak gúnyjának tárgya legyen. Ezt tenni tartozik nemcsak mint tanító, hanem mint ember is.

Szerzőtől megjelent:

1. **A siketnéma oktatás és ennek megalapítói: De L'Épée Mihály és Heinicke Samu.** Arad, 1886. Ára 50 kr. (Elfogyott.)
2. **Hephata.** Az aradi siketnéma-iskola javára kiadott emléklap. Arad, 1888. (Elfogyott.)
3. **A csoportkép mint a szemléltető oktatás segédeszköze.** Arad, 1888. Ára 35 kr.
4. **Az álom.** A siketnémák és vakok álmai. Budapest, 1892. Ára 50 kr.
5. **A dadogás gyógyítása** Budapest, Singer és Wolfner könyvkereskedése, 1894. Ára 1 frt 50 kr.
6. **A vakok oktatásának fontosabb kérdései.** Budapest, Lampel Róbert (Wodianer F. és fiai), 1896. Ára 50 kr.
7. **Módszeres beszéd- és olvasási gyakorlatok dadogók számára.** Budapest, 1897. A m. kir. tud. egyetemi nyomda tulajdona. Ára 1 frt 50 kr. (A vallás- és közoktatásügyi m. kir. minister által jutalmazott mű.)
8. **Olvasó- és nyelvgyakorló-könyv siketnémák számára.** A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerium megbízásából. Budapest, 1897. A m. kir. tud. egyetemi nyomda tulajdona. Ára 40 kr.
9. **A közvetlen érintkezés nyelve a siketnéma-oktatás alsó fokán.** Vác, 1897. Ára 20 kr. A siketnémák váci m. kir. orsz. intézetének tulajdona.
10. **Magyar Gyógypaedagogia** A siketnémák, vakok, hülyék és gyengeelméjűek dadogók és hebegők oktatásával valamint általában gyógyneveléssel foglalkozók szakközlönye. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. ministerium támogatásával. 1898. I. évfolyam. 5 füzet. 25 iv. Ára 4 frt.
11. **A gyengeetehetségűek oktatása.** Budapest, 1898. Ára 1 korona.
12. **Mi a dadogás és hogyan lehet rajta segíteni?** Temesvár, 1900. Ára 60 fillér.

CSENDES JAKAB KÖNYVNYOMDÁJA. 1101b

